

ג' שבט, תשע"ט, 9.1.2019

גיליון מס' 643

פרשת בא

כשפרעה יוצא מהכיתה

מאת יעקב נוקד, שלפים

הקב"ה לא מדבר סתם. ואם היה צורך לצוות על משה "בא אל פרעה", כנראה שמשה היה צריך את הציווי הזה. משהו אולי עצר אותו מלבוא אל פרעה. כמה מפרשני ימי הביניים (כדוגמת הרשב"ם, החזקוני וצרור המור) מסבירים מה עצר את משה. הם מתבוננים בשלב הקודם של הסיפור, במכת הברד שבה בשלב ראשון - "וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן ויאמר אליהם: **חטאתי הפעם, ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים**", אך בשלב שני - "וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקלת ויסף לחטא **ויכבד לבו הוא ועבדיו**". על פי הפרשנים הללו, משה כל כך התפלא מה"התהפכות" של פרעה, עד שהיה צריך ציווי "בא אל פרעה" והסבר מאת ה' - "כי אני הכבדתי את לבו". רבו הדיונים הפרשניים והתיאולוגיים על שאלת הבחירה החופשית של פרעה אל מול ה'השתלטות' לכאורה, של ה' על לבו של פרעה. נשים אותם הפעם בצד, וננסה להבין באופן פשוט את הדינמיקה של הכבדת הלב על ידי ה'. כיצד נהיה לבו של פרעה כבד יותר? מה בפועל "מכביד" את לבו? אם נחזור לתיאור הפשוט בפסוק, ונראה מה התרחש, הרי שמה שבסך הכל קרה הוא הודאתו המוחלטת של פרעה בכך שה' צדיק. לאחר מכן שקעו האבק והברד. מה צריך יותר מזה, מהודאה ברורה ושלמה על צדקות ה', כדי לרכך את לבו של פרעה? באופן קצת מפתיע, אפשר לומר בדיוק להיפך. אפשר לומר שמה שחיזק את לבו ואת התנגדותו של פרעה לדבר ה', היה עצם הודאתו בכך שה' הצדיק והוא ועמו הרשעים. בהיגיון לינארי פשוט, זה נראה שיש כאן סתירה. אבל בהיגיון קצת יותר עמוק, וקצת יותר יסודי, זה דווקא "הגיוני". כדי להבין כיצד הודאה בכך שה' צדיק יכולה דווקא לחזק את ההתנגדות, נתחיל בשאלה איך אנחנו תופסים את האדם, ונראה שתי הסתכלויות.

ישנה הסתכלות על האדם כיצור רציונלי, שמספיק שיבין וישתכנע - וכבר יירתם ויקיים. הסתכלות זו מפנה את כל משאביה החינוכיים-ערכיים למרחב האינטלקטואלי. מספיק שתשתכנע בקיום הטוב, ומיד תעשה טוב ותהיה טוב. מספיק שתשתכנע שהתורה היא אמת, ושהקב"ה קיים, וכבר תתגייס לעבודה ולהתמסרות לדרכו ולמצוותיו. ואם התחרטת על דבר רע שעשית, הרי שחיזקת את הטוב שבך. ומתוך הסתכלות זו הרי שהתנהלותו של פרעה תמוהה, כי אם הבין מי הצדיק ומי הרשע, למה חזר בו? ישנה גישה אחרת של הסתכלות על האדם, על פיה ההיגיון הוא לא הכלי היחיד והעיקרי שמניע אותנו בעולם. זו גישה מקבלת גם את צדדיו הרגשיים של האדם, את צדדיו החלשים והפרדוקסליים, ואף את הרובד שאינו מודע לו. היא תופסת את האדם כיצור שיש בו מוקדים שונים, שלפעמים יש ביניהם דיאלוג ולעיתים התנגשות. על פי ההסתכלות זו, ישנם שני המוקדים בנפש האדם, מוקד היצר הטוב ומוקד היצר הרע, והדינמיקה בין שניהם עשויה להסביר את התנהגותו של פרעה ואת האמירה "כי אני הכבדתי את לבו". האם חרטה (כמו החרטה של פרעה) היא טובה? לא בהכרח. וכך מסביר רבי נחמן מברסלב בספר שיחות הר"ן: "הרשעים הם מלאים חרטות, והם אינם יודעים כלל מהו חרטה. כי זהו בעצמו - שהם מתגברים בענין רשעתם. כי מחמת שבא בדעתם חרטות, על כן הם מתגברים ביותר ברשעתם כמו שני אנשים שנלחמים זה כנגד זה. שכשאחד רואה שחברו מתגבר נגדו. אזי הוא מתגבר ביותר כנגדו. כמו כן ממש כשהרע רואה שמתחיל איזה טוב להתעורר אצלם אזי הוא מתגבר ביותר והבן; וזהו כלל גדול בעבודת ה'... וצריך להיות משכיל על דבר זה 'ובתחבולות תעשה מלחמה' (קהלת כ, יח), להתגבר על הרע בהתגברות גדול בכל פעם. אשרי הזוכה לנצח המלחמה". על פי דבריו של רבי נחמן, לא כל חרטה היא טובה. צריך ללמוד כיצד מתחרטים, כדי שהחרטה באמת תקדם אותנו בעבודת ה'. חרטה הגיונית אולי מחזקת את ההיגיון, אך מחזקת גם את ההתנגדות אליו. אשמה היא אמנם מנוע פנימי חזק ואפקטיבי, אך היא גם כוח הרס עצמי, שיכול להביא גם לחולשה גדולה ולנזק פנימי. "וצריך להיות משכיל על דבר זה". כדאי להכיר לעומק את המשמעות של חרטה טובה שמקדמת את האדם, וכנראה שזה לא כל כך פשוט. יש פה מה ללמוד ולהתאמן. רבי נחמן תופס את הדו שיח

הפנימי של האדם כדו קרב בין שני כוחות. ניתן להסביר דו קרב זה ככיתה שבה יש שתי קבוצות תלמידים. ה"חנונים", שרוצים ללמוד ומתעניינים בחומר, וה"מופרעים" שמחכים להפסקה, ועושים בנתיים בלגן. מורה גרוע יוציא אותם מהכיתה, בלי להבין שהם ימשיכו להפריע לו מבחוץ, ושהם לוקחים איתם את הבעיות שלהם למקומות אחרים. מורה משודרג יותר שישאיר אותם בכיתה, אבל לא רק ישתיק אותם, אלא ייתן את רשות הדיבור ל"חנונים", שיגידו להם כמה הם מפריעים וכמה הם גרועים, אז שישתקו כבר ויתנו ללמוד – הוא אמנם יצליח לייצר בכיתה אווירה של שקט, וה"חנונים" ינצחו בכיתה וילמדו, אבל בהפסקה, ה"מופרעים" ירביצו ל"חנונים" שהשפילו אותם בכיתה, ואולי בפעם הבאה כבר לא יהיה לחנונים אומץ לדבר. ואם המורה יעורר בהם שוב אומץ בכיתה לדבר, בהפסקה הבאה הם יחטפו מכות יותר חזקות. ולכן רבי נחמן אומר שאם מתחרטים לא נכון, אולי ברגע החרטה אדם מרגיש תחושה נעלה, של אמת, ושל כוח, ושל תקווה. הוא בכיתה. כמו שפרעה היה ב"כיתה" תוך כדי חלק מהמכות. בטח במכת ברד. אבל כשאקט החרטה ייגמר, בהפסקה, הכוחות שמולם האדם התחרט, חוזרים, והם חזקים יותר, כי נגמר ה"שיעור". מורה טוב, שהוא בעצם גם מחנך, ילמד את ה"חנונים" וה"מופרעים" לדבר ביניהם, לעבוד יחד. ה"חנונים" יעזרו ל"מופרעים" ללמוד, ואם ה"מופרעים" באמת יהיו חלק מהדיון בכיתה, הדיון בטוח יהיה יותר מעניין ויותר כייפי. אחר כך בהפסקה ה"מופרעים" יעזרו ל"חנונים" לשחק כדורגל ולטפס על עצים ואולי גם ילמדו אותם קצת איך הולכים מכות, בכיף. במקום חוג קראטה.

הביטוי "כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו" יכול להיות מובן עכשיו בפשטות. ה' מסביר למשה שעצם המפגש איתו, ב"כיתה", כנציג ה"טוב", מחזק את לב האדם להתנגד לו. כך זה עובד. לכן המשמעות היא שלפרעה גם היתה בחירה לעשות תהליך עמוק יותר, כמו לכל אדם אחר.

דבריו העמוקים של רבי נחמן ממליצים לנו לבחון כיצד אנחנו מתקשרים עם עצמנו ב"כיתה" הפנימית של נפשנו. הן בהתייחסות פשוטה לתהליכי החיים, והן במישור של עבודת ה' ושמירת המצוות. האם אנו מדברים עם עצמנו בעיקר בתדר של היגיון, ועובדים על "חרטות" שמלוות באשמה, או שאנחנו מצליחים לתת מקום לחלקים נוספים, שהם לא תמיד "הגיוניים", לא תמיד מסודרים, ולפעמים נראים כמזיקים, אבל כמו ה"מופרעים", אם משלבים אותם בכיתה מרוויחים, גם בכיתה, וגם בחוץ.

יעקב נוקד, בן 43 תושב שלפים. נשוי ללירז ואב לאלה איתמר ומעין. פועל במרכז מרי"ם – מרכז רוחני יהודי מקומי בעמק המעייונות. מנחה קבוצות ומלווה חינוכי בארגון השומר החדש.

דף פרשת שבוע של הקיבוץ הדתי מופיע באתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il
כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il
ולרשום unsubscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא.
תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il